

Основною умовою є формування знань учнів, осмислення ними навчального матеріалу на всіх етапах процесу навчання. Осмислення навчальної інформації передбачає використання учнями таких розумових операцій, як аналіз, порівняння, узагальнення, синтез, класифікація, систематизація, абстрагування.

Систематичність і послідовність навчання [2, с.82] передбачає засвоєння учнями понять, теорій і законів у їх логічному зв'язку й наступності. На прикладах послідовного навчання хімії різних тем автор показує наскільки тісно цей принцип взаємопов'язаний з іншими принципами дидактики.

Додержання *принципу зв'язку теорії з практикою у навчанні* [2, с.91] вимагає, щоб мета і зміст навчання передбачали не тільки виклад основних теорій, законів і понять хімії, а й розкривали їх виявлення в об'єктивній дійсності, природі, суспільстві. Завдяки практичній діяльності в процесі навчання відбувається поглиблення розуміння учнями теорії, закріплення і перевірка істинності засвоєних знань, їх творче застосування.

Слід відмітити, що окремі особливості принципів навчання автор конкретизує за допомогою правил навчання: доцільність певної наукової інформації, застосування політехнічного напрямку навчання, наступність навчання, поєднання принципу наочності навчання з формуванням в учнів абстрактного мислення, динамічність знань.

Таким чином, принципи навчання хімії, які характеризує О.І.Астахов, та правила їх використання є важливим чинником реалізації та оптимізації процесу навчання з урахуванням сучасних особливостей розвитку шкільної хімічної освіти.

Література

1. Астахов О.І. Застосування принципів дидактики в процесі навчання хімії / Олександр Іванович Астахов // Викладання хімії в школі: Зб. статей..– К.: Рад. школа, 1969. – Вип. 5. – С. 13-37.
2. Астахов О.І. Дидактичні основи навчання хімії / Олександр Іванович Астахов, Надія Натанівна Чайченко. – К.: Рад школа, 1984. – 128 с.
3. Чайченко Н. Сучасні дидактичні принципи в шкільній хімічній і біологічній освіті / Надія Чайченко, Олена Бабенко // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 4. – С.17-22.
4. Ягупов В.В. Педагогіка: [навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл.] / Василь Васильович Ягупов. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЛАНДШАФТОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Мащенко О.М., Маляренко О.С. (м. Полтава)

Становлення і розвиток українського ландшафтознавства тісно пов'язаний здебільшого з дослідженнями вчених спочатку Російської імперії, а пізніше Радянського Союзу, у складі яких перебувала Україна.

Коротко охарактеризуємо основні етапи розвитку ландшафтознавства на території нашої держави.

1 етап – дорадянський (кінець XIX-го-1913 рік) – зародження ландшафтознавства як самостійної наукової дисципліни. Ландшафтознавчі дослідження в Україні пов'язані з експедиціями В.В. Докучаєва. У своїй праці «Наши степи прежде и теперь» (1892) він вперше на прикладі степу обґрунтував поняття природно-історичної зони як природного комплексу вищого рангу, де тісно взаємодіють всі компоненти природи [5, С. 9].

Г.М. Висоцький суттєво доповнив докучаєвську концепцію природної зональності, зробив намітки про морфологію ландшафту.

Одна із перших схем комплексного природного районування Європейсь-

кої Росії належить Г.І. Танфільєву (1897), згідно з якою виділено фізико-географічні області, смуги (зони) і округи. Г.Ф.Морозов досліджував ієрархію природних комплексів. А.Н.Краснов визначив географію як науку про географічні поєднання (ландшафтні комплекси).

Особливої уваги заслуговують комплексні фізико-географічні праці П.А. Тутковського, які стосуються зональності ландшафтів і ґрунтів Волині та фізико-географічних краєвидів України. На підставі геологічної еволюції ним була розроблена генетична класифікація краєвидів (ландшафтів) і проаналізовано розподіл їх по території України [1, С. 4-7].

2 етап (1913-1947 рр.) ознаменувався становленням ландшафтознавства як науки. У 1913 р. Берг чітко висловив думку, що саме ландшафт є предметом вивчення географії, він першим увів у науку поняття «ландшафт», дав йому чітке визначення і описав природу рівнинної частини колишнього СРСР за ландшафтними зонами («Ландшафтно-географічні зони СРСР», 1930). Разом із Л. Раменським, Берг розробив основи морфології ландшафтів. В.І. Вернадський заклав основи геохімії ландшафтів. Б.Б. Полинов розробив генетичний принцип їх вивчення, уявлення про метакхронність, вчення про кору вивітрювання як продукт функціонування ландшафту. І. Ларін заклав основи ландшафтної індикації. Складалися регіональний (Л. Раменський), типологічний (М. Первухін) і загальний (Л. Берг) підходи в розумінні ландшафту. У 20-30-х роках ХХ століття велися великомасштабні ландшафтні зйомки (Б. Полинов, А. Гожев, І. Ларін).

Р.І.Аболін систему поділу земної поверхні подав від ландшафтної оболонки (епігеми) до елементарного комплексу (фації). Типологічне трактування ландшафту та натурні ландшафтно-географічні дослідження здійснювалися М.А. Первухіним, А.М. Пономарьовим та ін. [3, С. 38-44].

3 етап (1948-1969 рр.) характеризувався становленням таких розділів ландшафтознавства як морфологія ландшафту, методів ландшафтних досліджень і прикладного ландшафтознавства. Н. Солнцевим було закладено основи динаміки ландшафтів та показано провідну роль літогенної основи у процесі їх організації. На цьому етапі сформувалися і нові наукові напрямки – геохімія ландшафтів (М. Глазовська, А. Перельман) і біогеоценологія (В. Сукачов). Пожвавилися роботи з ландшафтної індикації (С.В. Вікторов), типологічного розуміння ландшафту (М.А. Гвоздецький), уявлення про культурний ландшафт (Ю.Г. Саушкін). А.О. Григор'єв звернув увагу на організацію процесів у ландшафті. Були уточнені принципи районування. Ландшафтний метод районування визнаний основним. Опубліковано перші монографії, що підсумовують ландшафтні дослідження: В. Преображенський «Методика ландшафтних досліджень» (1966), а також перший навчальний посібник із ландшафтознавства А. Ісаченка (1961) [2, С. 37-42].

У 50-х роках почалися ландшафтні роботи силами Львівського (К. Геренчук, Г. Міллер), Київського (О.М. Маринич), Чернівецького (Л.І. Воропай, М.О. Куницею) і Таврійського (П.Д. Підгородецький) університетів, які дозволили помітити відмінність у структурі рівнинних і гірських ландшафтів. Ландшафтознавчі дослідження поєднували районування принципів і методів фізико-географічного районування України, що згодом було втілено у фундаментальній праці «Физико-географическое районирование Украинской ССР» (1968) [4, С. 8-11].

4 етап (1970-1991 рр.) ознаменувався переважанням досліджень динаміки і функціонування ландшафтів (структурно-динамічний напрямок), формується економічне ландшафтознавство. Запропоновано таксономію внутрішньорічних (Н. Беручашвілі) і багаторічних (І. Мамай) станів ПТК. Розроблено уявлення про інваріант геосистем (В. Сочава), про стійкість ПТК, його залежність від інерційності і саморегуляції (А. Арманд, М. Гродзинський та ін.). Саме в цей період сформувався новий науковий напрямок – антропогенне

ландшафтознавство. Його основоположником став Ф. Мільков, який дав перші класифікації антропогенних ландшафтів [5, С. 10]. Були розроблені також теоретичні та методичні засади ландшафтознавчих досліджень гірських територій (Г.П. Міллер, Львівський університет), ландшафтознавчі основи регіонального проектування (П.Г. Шищенко, Київський університет), радіогеосистемний підхід для дослідження природних територіальних комплексів (В.Ю. Некос, Харківський університет), уявлення про просторово-часову організацію геосистем і геосистемні взаємодії (В.А. Боков, Таврійський університет), основи палеоландшафтознавства (М.Ф. Веклич, Інститут географії НАН України). Курс «Ландшафтознавство» почали читати усім студентам географічних факультетів України [2, С. 40-42].

5 етап (1991 р. і до сьогодні) характеризується різким зменшенням обсягу ландшафтних досліджень. Однак польовий «запас» попередніх етапів дав можливість теоретично осмислити накопичений матеріал. Розроблено нові напрями ландшафтознавства, що стосуються методологічних проблем ландшафтознавчого аналізу і синтезу (В.М. Пащенко), організації геопростору і стратегії природокористування в горах (О.П. Ковальов), еколого-геохімічного аналізу ландшафтів (В.М. Гуцуляк), аналізу стійкості геосистем до антропогенних навантажень (М.Д. Гродзинський), ландшафтно-геохімічного аналізу й оцінки екологічного стану територій (Л.Л. Малишева), аналізу антропогенних ландшафтів Правобережжя України (Г.І. Денисюк Л.І., Л.І. Воропай), закономірностей організації ландшафтознавчих фацій (В.М. Петлін), еколого-ландшафтознавчого аналізу гірських територій (А.В. Мельник), екогеохімії ландшафтів у зонах техногенезу (Ю.Г. Тютюнник) та ін.

Сьогодні розробляються питання аналізу антропогенних навантажень на ПТК, ландшафтні основи моніторингу природного середовища, організації рекреації тощо [4, С. 8-11].

Таким чином, ландшафтознавство пройшло складний шлях свого розвитку на теренах України, протягом якого відбувалося ускладнення розуміння самого терміну «ландшафт», вдосконалювалася його методологічна основа, урізноманітнювалося його прикладне значення у житті людини. Наука еволюціонувала від розуміння ландшафту як природного комплексу у дорадянському періоді до бачення його як інтегрального відображення на денній поверхні великої кількості взаємодіючих процесів. У технологічний, інноваційний, цивілізаційно високорозвинений час, виникають нові концепції сприйняття ландшафту, які фактично перевертають його класичне розуміння у географічній науці, виводячи це поняття не лише на науковий, але й на філософський та естетичний рівень пізнання.

Література

1. Гуцуляк В.М. Основи ландшафтознавства: Навч. посібник / Василь Миколайович Гуцуляк. – К.: НМК ВО, 1992. – 60 с.
2. Давидчук В.С. Фізико-географічні та ландшафтознавчі дослідження / В.С. Давидчук, К.М. Петренко, Л.М. Шевченко // Український географічний журнал. – 1996. – №2. – С. 37-42.
3. Исаченко А. Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / Анатолий Григорьевич Исаченко. – М.: Высш. шк., 1991. – 366 с.
4. Мамай І. Ландшафтознавство: становлення, розвиток, сучасний стан, перспективи / Ірина Мамай // Красзнавство. Географія. Туризм. – 2004. – № 39. – С. 8-11.
5. Мащенко О.М. Основи ландшафтознавства. Навчальний посібник / Ольга Миколаївна Мащенко. – Полтава: ПДПУ, 2010. – 82 с.